

Między tolerancją a dyskryminacją – stereotyp schizofrenii w polskich czasopismach opiniotwórczych

Between tolerance and discrimination – the stereotype of schizophrenia in influential Polish newspapers and journals

KATARZYNA BORYSEWICZ

Z Poradni Zdrowia Psychicznego Samodzielnego Publicznego Zespołu Zakładów Opieki Zdrowotnej w Gryficach

STRESZCZENIE. Niechętnie postawy, z którymi spotykają się chorzy na schizofrenię mogą wynikać zarówno z indywidualnych doświadczeń i uprzedzeń, jak i z upowszechniania fałszywego obrazu schizofrenii w mediach. **Cel:** Ocena jak często i w jaki sposób są przedstawiane osoby chorujące na schizofrenię w prasie kształtującej opinię publiczną. **Materiał i metoda:** Do badań wykorzystano archiwum internetowe wybranych dzienników („Gazeta Wyborcza”, „Rzeczpospolita”) i tygodników („Wprost”, „Polityka”, „Newsweek” – wydanie polskie) o dużym oddziaływaniu opiniotwórczym. Znalezione i poddano analizie 408 artykułów opublikowanych w 2002 r., zawierających w swojej treści słowa „schizofrenia”, „schizofrenik” lub „schizofreniczny”. **Wyniki:** Przykłady nawiązujące do schizofrenii przedstawiono podzieliwszy je na grupy tematyczne ujmujące ją w kontekście: choroby, sztuki, metafory sprzeczności/nielogiczności oraz patologii społecznej. Niezależnie od kontekstu, analiza treści artykułów dowodzi, że wyszukiwane określenia związane ze schizofrenią, bardzo często opisywały negatywne cechy kogoś lub czegoś, pojawiały się w sytuacji społecznie patologicznej, bulwersującej albo niosącej jakieś zagrożenie. **Omówienie:** Widać dużą rozbieżność między deklarowanym a praktycznie realizowanym w publikacjach stosunkiem do chorych na schizofrenię, którzy często są opisywani jako społeczne zło, ciężar i zagrożenie. Wypowiedzi osób publicznych utożsamiających schizofrenię z brakiem logiki w działaniach umacniają z negatywny stereotyp choroby. Propagowanie negatywnych postaw w stosunku do chorujących na schizofrenię sprzyja ich dyskryminacji. **Wnioski:** Akcja na rzecz poprawy losu osób chorujących na schizofrenię musi obejmować działania mające na celu walkę z negatywnymi stereotypami dotyczącymi osób chorych.

SUMMARY. Negative attitudes encountered by patients with schizophrenia may result from people's individual experiences and prejudices as well as from popularisation of a distorted image of schizophrenia in mass media. **Aim:** To assess how often and in what way persons suffering from schizophrenia are presented in the press influencing the public opinion. **Material and method:** In website archives of selected newspapers („Gazeta Wyborcza”, „Rzeczpospolita”) and weeklies („Wprost”, „Polityka”, „Newsweek” – Polish edition) that have a considerable impact on the public opinion in Poland, 408 articles published in the year 2002 and containing target words “schizophrenia”, or “schizophrenic” were found and analysed. **Results:** Examples of schizophrenia-related quotations were categorised into several thematic groups, presenting schizophrenia in the context of disease, fine arts, metaphor, something contradictory/illogical, and social pathology. The analysis has shown that irrespective of the context, schizophrenia-related passages very often described negative characteristics of somebody or something, and pertained to a socially pathological, shocking or somehow threatening situation. **Discussion:** A considerable discrepancy can be seen between the declared and practically demonstrated in publications attitude towards schizophrenic patients, frequently described as a social evil, burden, and threat. The negative stereotype of the disease is reinforced by utterances of persons well known to the public who identify schizophrenia with a lack of logic in behaviour or activity. Propagation of such negative attitudes toward those suffering from schizophrenia contributes to their discrimination. **Conclusions:** Acting on behalf of improvement of schizophrenic patients' condition must include efforts aimed at elimination of negative stereotypes affecting these patients.

Słowa kluczowe: schizofrenia / prasa / stereotyp społeczny

Key words: schizophrenia / newspapers / social stereotype

Ocenia się, że osoby chorujące na schizofrenię stanowią około 1% populacji. Można przypuszczać, że obecnie w Polsce żyje kilkaset tysięcy osób, u których występują objawy schizofrenii [2]. Tematem niniejszej pracy jest obraz schizofrenii w polskich publikacjach prasowych. Impulsem do powstania tego studium był dyskryminujący sposób przedstawiania w artykułach prasowych osób chorujących na schizofrenię. Zbyt często zdarza się, że słowo „schizofrenia” i słowa temu pokrewne padają w kontekście pozamedycznym i mają znaczenie pejoratywne. Upośledzone funkcjonowanie społeczne osób chorujących na schizofrenię może wynikać nie tylko z choroby, ale także z utrwalonych w społeczeństwie przesądów i negatywnych stereotypów dotyczących schizofrenii [14]. Dyskryminacja, której podlegają chorzy może być zarówno efektem indywidualnych doświadczeń i uprzedzeń, jak i wynikiem upowszechniania fałszywego obrazu schizofrenii w mediach [3, 4, 11]. Media mogą wywierać istotny wpływ na społeczeństwo. Publikacje prasowe mogą mieć wartość edukacyjną lub przyczyniać się do postrzegania osób chorych jako niebezpiecznych lub godnych pożałowania [1, 4, 6, 7]. Używanie słów „schizofrenia” lub „schizofreniczny” jako obraźliwych, przedstawianie osób chorych jako uciążliwych dla otoczenia, opisywanie odrażających czynów popełnionych przez „schizofreników” – to wszystko przyczynia się do tworzenia negatywnego wizerunku osób chorujących na schizofrenię i sprzyja ich dyskryminowaniu.

Schizofrenia jest chorobą o zróżnicowanym obrazie klinicznym i rokowaniu. Do czynników wpływających na przebieg tej choroby należą między innymi: okres nieleczonej psychozy, współpraca pacjenta w procesie leczenia oraz wsparcie otoczenia [2]. Fałszywe przekonania dotyczące schizofrenii mogą opóźnić moment podjęcia

leczenia. Pacjenci, którzy nie identyfikują się z niebezpiecznymi „schizofrenikami” mogą nie akceptować postawionego rozpoznania, nie przyjmować leków lub ukrywać swoją chorobę przed otoczeniem. Działania edukacyjne mogą sprawić, że schizofrenia przestanie być postrzegana jako choroba wstydliva, a indywidualne i społeczne straty spowodowane chorobą będą mniejsze.

CEL

Celem niniejszej pracy jest poznanie jak często i w jaki sposób są przedstawiane w prasie opiniotwórczej osoby chorujące na schizofrenię.

Zgodnie z obowiązującym prawem ochrona zdrowia psychicznego polega m.in. na kształtowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi właściwych postaw społecznych, a zwłaszcza zrozumienia, tolerancji, życzliwości, a także przeciwdziałaniu ich dyskryminacji [Ustawa o ochronie zdrowia psychicznego, art. 2, ust. 3]. Słownik Języka Polskiego definiuje dyskryminację jako „(...) upośledzenie ludzi albo prześladowanie ludzi ze względu na ich pochodzenie, przynależność klasową, narodową, rasową, wyznaniową itp.” [13]. Pobieżny przegląd codziennej prasy pozwala na stwierdzenie, że prezentowane w środkach masowego przekazu stereotypowe wyobrażenia o osobach chorujących na schizofrenię nie tylko odbiegają od prawdy, ale mogą mieć istotny wpływ na proces ich dyskryminacji.

MATERIAŁ I METODA

Materiał stanowiły artykuły opublikowane w 2002 r. w tzw. prasie opiniotwórczej i dostępne w archiwach internetowych redakcji. Analizie poddano publikacje zamiesz-

czony w dziennikach „Gazeta Wyborcza” i „Rzeczpospolita” oraz w tygodnikach „Polityka”, „Newsweek” (wydanie polskie) i „Wprost”. Podstawowe informacje o poszczególnych czasopismach zaczerpnięto z informacji zamieszczonych na stronach internetowych. Ze względu na przyjętą metodę nie analizowano treści czasopism, które nie posiadają archiwum internetowego.

Tablica 1. Charakterystyka analizowanych czasopism

Tytuł	Redaktor naczelny	Średni nakład	Rok powstania
Gazeta Wyborcza	Adam Michnik	536000	1989
Rzeczpospolita	Maciej Łukasiewicz	*	*
Polityka	Jerzy Baczyński	340000	*
Wprost	Marek Król	323000	1982
Newsweek	Tomasz Wróblewski	*	*

* brak danych

Tablica 1 przedstawia deklarowaną przez wydawcę wielkość nakładu poszczególnych gazet. Można przyjąć założenie, że z każdym pozytywnym lub negatywnym określeniem dotyczącym schizofrenii spotka się kilkaset tysięcy osób.

W 2002 r. w każdym z analizowanych czasopism ukazały się teksty zawierające użyte w różnym kontekście słowa „schizofrenia”, „schizofrenik” lub „schizofreniczny”. Liczba opublikowanych w 2002 r. artykułów odnoszących się w jakikolwiek sposób do tematu schizofrenii wynosiła od 4 do 358. Dokładne dane przedstawia tablica 2.

Jak wynika z tablicy 2 słowo „schizofrenia” lub „schizofreniczny” często pojawiało się w publikacjach. Tak częsta obecność tematu schizofrenii mogłaby cieszyć, gdyby nie fakt, że określenie „schizofrenia”, „schizofrenik” lub „schizofreniczny” bardzo często opisywało cechy negatywne kogoś lub

Tablica 2. Liczba publikacji dotyczących schizofrenii

Tytuł	Liczba publikacji
Gazeta Wyborcza	358
Rzeczpospolita	15
Polityka	4
Wprost	19
Newsweek	12
Razem	408

czegoś lub pojawiało się w kontekście sytuacji jednoznacznie patologicznej.

WYNIKI

Analiza zgromadzonych artykułów pozwalała na zaklasyfikowanie ich, w zależności od przyjętego przez autora znaczenia słowa „schizofrenia” i „schizofreniczny” i kontekstu, w jakim słowa te występowały, do kilku kategorii:

- schizofrenia jako choroba,
- schizofrenia jako zjawisko związane ze sztuką,
- schizofrenia jako sprzeczność i nielogiczność,
- schizofrenia jako zjawisko związane z patologią społeczną.

Znaczenie, w jakim użyto słów „schizofrenia”, „schizofrenik” i „schizofreniczny” przedstawia tablica 3.

Suma wypowiedzi analizowanych w tablicy 3 jest większa od całkowitej liczby analizowanych artykułów, ponieważ niektóre publikacje opisywały schizofrenię w kilku kontekstach. Najczęściej były to artykuły przedstawiające schizofrenię jako chorobę, nawiązujące jednocześnie do filmu „Piękny umysł”.

Schizofrenia jako choroba

Spośród 408 analizowanych artykułów 106 omawiało schizofrenię jako chorobę. Publikacje dotyczyły przyczyn schizofrenii, metod jej diagnozowania, terapii oraz unormowań prawnych dotyczących osób chorych. Czytelnicy mogli przeczytać o problemach

Tablica 3. Rozkład kontekstów, w jakich pojawiają się analizowane słowa

Tytuł	Choroba	Zjawisko związane ze sztuką	Nielogiczność	Patologia
Gazeta Wyborcza	83*	297**	55	37
Rzeczpospolita	3	1	11	0
Polityka	4	1	0	0
Wprost	9	1	2	1
Newsweek	7	1	2	3
Razem	106	301	70	40

* z tego 45 artykułów dotyczyło programu „Schizofrenia – Otwórzcie drzwi”

** 276 artykułów dotyczyło filmu „Piękny umysł”

życiowych osób chorujących na schizofrenię, mieli również możliwość zapoznać się z ich twórczością artystyczną. Gazeta Wyborcza wielokrotnie informowała o akcji „Schizofrenia – Otwórzcie drzwi”, zamieszczano tam również informacje o działaniach lokalnych na rzecz osób chorych.

Schizofrenia w sztuce

Filmy

W 2002 r. w omawianej prasie opisywano i recenzowano wiele filmów, które w jakikolwiek sposób odnosiły się do schizofrenii:

- **Piękny umysł** (reżyseria Ron Howard). Ta nagrodzona Oskarami fabularyzowana biografia noblisty Johna Nasha, wybitnego matematyka, chorującego na schizofrenię, umożliwiła widzom zapoznanie się z problemami osób chorych. Warto zauważyć, że psychiatrzy oglądający „Piękny umysł” ocenili go jako wiarygodny opis zaburzeń psychicznych występujących w niektórych postaciach schizofrenii.
- **Schizofrenia** (reżyseria Vita Želakeviciute). Wstrząsający dokument o ludziach, którzy z przyczyn politycznych wiele lat spędzili w radzieckich zakładach psychiatrycznych z rozpoznaniem schizofrenii bezobjawowej. Drastyczne sceny, jakie zawierał ten film i jego recenzje nie pozwalają jednoznacznie zakwalifikować go do działu „schizofrenia jako zjawisko związane ze sztuką” i chyba równie uprawnione było-

by omawianie go jako „zjawiska związanego z patologią społeczną”.

- **Lokator** (reżyseria Roman Polański). Scenariusz tego filmu napisano na podstawie książki Rolanda Topora „Chimeryczny lokator”. Tytułowy bohater filmu wynajmuje mieszkanie zajmowane poprzednio przez samobójczynię i powoli zaczyna się z nią identyfikować. Zdaniem recenzenta Gazety Wyborczej pogrąża się w schizofrenię wyobrażając sobie, że prześladowcy pragną zgotować mu ten sam los, co jego poprzedniczce. Sam reżyser twierdził, że nie chodziło mu o studium schizofrenii.
- **Wstręt** (reżyseria Roman Polański). Film określany przez recenzenta Gazety Wyborczej jako zimne, wyczelowane studium schizofrenii.
- **Święty z fortu Waszyngton**. Czarnoskóry weteran wojny wietnamskiej uczy życia i chroni przed przemocą zagrożonego schizofrenią wrażliwego chłopca z Brooklynu. Omawiając różne formy sztuki, wielokrotnie nawiązywano do określenia „schizofrenia” i „schizofreniczny”. Bohater powieści „Sexus” Henry’ego Millera cierpi na „swoistą schizofrenię”. Jeden z muzyków zespołu Acid Drinkers deklaruwał w czasie wywiadu, że ma „muzyczną schizofrenię”.

Przedstawiano twórców chorujących na schizofrenię. Na schizofrenię chorował jeden z wybitnych polskich rzeźbiarzy naiwnych Stanisław Mika. Zamiłowanie Philipa Dicka

do zwielokrotnionej narracji było – zdaniem Wojciecha Orlińskiego – pierwszym nieszkodliwym objawem schizofrenii. Na schizofrenię chorowała także włoska poetka Alda Merini. Opisywano także osoby chorujące, dla których sztuka była formą terapii.

Nie zawsze określenie „schizofrenia” lub „schizofreniczny” było tylko nietypową metaforą, używaną przez krytyków sztuki. Pisanie o „schizofrenii istnienia” w rozdziale „czyste sado-maso” w artykule pod tytułem „Na cholere nam gównomierz” [5] jest wyjątkowo dobitnym przykładem tworzenia negatywnych stereotypów schizofrenii.

Schizofrenia jako sprzeczność i nielogiczność

Schizofrenia domyślnie definiowana przez autorów jako coś sprzecznego ze zdrowym rozsądkiem najczęściej dotyczyła polityki, rzadziej sportu (żużel, piłka nożna, wioślarstwo), postrzegania zjawisk atmosferycznych, giełdy papierów wartościowych, biurokracji, znaków drogowych, cenzurowania filmów.

Określenia „schizofrenia” i „schizofreniczny” były używane jako określenia nielogicznego zachowania, nierzadko jako obelga. Tego rodzaju inwektyw używały osoby obdarzone zaufaniem, nieraz piastujące wysokie stanowiska. Na podstawie zgromadzonego materiału można stwierdzić, że żaden urząd nie jest *a priori* wolny od działań dyskryminujących osoby chorujące na schizofrenię. Wśród osób, które nie znalazły lepszego określenia na nielogiczność lub sprzeczność znaleźli się znani publicyści, prezydenci dużych miast, szefowie partii politycznych, cieszący się światową sławą polski pisarz, znany na świecie reżyser, sekretarz generalny Rady Europy, prezydent Polskiej Konfederacji Pracodawców Prywatnych, były premier, dyrektor Instytutu Badań Rynku i Opinii Publicznej CEM, księża, także arcybiskup [5, 8, 10, 15].

Schizofrenia jako zjawisko związane z patologią społeczną

Liczne doświadczenia wskazują na to, że znacznie lepiej zapamiętywany jest przekaz,

który wywołuje u odbiorcy emocje niż taki, który jest obojętny emocjonalnie [12, 16]. Codzienne doświadczenie potwierdza tę tezę. Olbrzymia popularność brukowych czasopiśmie wskazuje na to, że u wielu osób istnieje silna potrzeba poznawania „brudnej strony życia”. Ponieważ wiele badań wskazuje na to, że przemoc zwiększa sprzedaż, media bezwzględnie wykorzystują zainteresowanie odbiorców przemocą.

W opisach zdarzeń kryminalnych bardzo często opisuje się sprawców jako osoby chore psychicznie, najczęściej „schizofreników”. Chociaż osoby chore na schizofrenię częściej są ofiarami przestępstw niż sprawcami, prasa chętnie przedstawia osoby chore jako w znacznym stopniu zagrażające społeczeństwu. W ciągu jednego tylko roku 2002 kilkadziesiąt razy przedstawiono chorych jako sprawców zakłócenia porządku publicznego.

Chory jako sprawca naruszenia porządku prawnego – cytaty

- X zaplanował i dokonał zabójstwa ojca swojej przyjaciółki. Aby uniemożliwić identyfikację zwłok, zakopał je na trasie częstych przejazdów ciężkiego sprzętu wojskowego. (...) Zaburzenia i choroby psychiczne, które u X rozpoznali specjaliści, to długa lista: osobowość schizotypowa, organiczne uszkodzenie mózgu, zespół paranooidalny, schizofrenia, osobowość epileptoidalna oraz graniczna [5].
- X napadł na idącego ulicą mężczyznę (ojca dwójki dzieci). Przewrócił go, usiadł okratkiem na jego klatce piersiowej i okładał po twarzy i całym ciele. W wyniku pobicia ofiara udusiła się własną krwią. X nie pójdzie jednak do więzienia tylko do zakładu psychiatrycznego, by leczyć schizofrenię [5].
- X wrócił z zakładu karnego w (...) do domu, po tym, jak jego matka wpłaciła za niego kaucję w wysokości trzech tys. zł. Zaatakował domowników nożem i siekierą. Matce zadał kilkadziesiąt śmiertelnych ciosów. Ciężko ranił babcię, która kilka dni później zmarła w szpitalu. X zbiegł

- z miejsca zbrodni. (...) Nie można postawić go przed sądem, bo biegli psychiatrzy z Krakowa stwierdzili u niego schizofrenię paranoidalną [5].
- Zabójca oddał w kierunku właściciela agencji pięć strażów z pistoletu maszynowego, trafiając go w głowę, klatkę piersiową i brzuch. Zamach był bardzo dobrze przygotowany. W pobliskim koszu na śmieci policja znalazła bombę, w której znajdowało się 1,5 kg trotylu oraz 75 metalowych nakrętek. Była ona sterowana drogą radiową. Nie wybuchła, gdyż przeszkodziła w tym zwarta zabudowa. (...) Obrona próbowała dowieść na wczorajszym procesie, że oskarżony o zamordowanie współwłaściciela agencji towarzyskiej cierpi na schizofrenię [5].
 - Zaatakował dwie dziewczyny w klubie nocnym, a kilka dni później groził pobiciem Grzegorzowi D., pracownikowi pubu. Ofiarom zapowiadał śmierć i męczarnie. (...) Ostateczną diagnozę „schizofrenia paranoidalna i niepoczytalność” wydała komisja lekarzy psychiatrów [5].
 - Policja zatrzymała mężczyznę podejrzanego o rozkręcenie w bloku przy Gajowej kureka gazu w piwnicy i spowodowanie poważnego zagrożenia wybuchem. (...) Prawdopodobnie jest chory na schizofrenię [5].
 - Rok temu przy ul. Wrocławskiej mąż zamordował żonę. Biegli psychiatrzy stwierdzili, że zabójca to schizofrenik. (...) Na ciele kobiety znaleźliśmy kilkanaście ran kłutych i zadrapania. Ślady wskazują, że zabójca nosił ciało po mieszkaniu. Znaleźliśmy je w tapczanie. (...) Przecież ten mężczyzna przez lata był ich sąsiadem. Mógł zabić w każdej chwili – wyjaśnia psycholog [5].
 - X stworzył zagrożenie dla lokatorów. Odkręcił gaz i opuścił pokład. Ustalono, że: zamieszkuje samotnie, cierpi na schizofrenię paranoidalną, jako osoba całkowicie ubezwłasnowolniona nie ponosi żadnej odpowiedzialności karnej [5].
 - X obnażyła w kościele piersi. W radiowozie X zachowywała się agresywnie, próbowała rozbić sobie głowę. (...) Psychiatrzy rozpoznali u niej schizofrenię [5].
 - Na klatce unosi się smród, po suficie biegają karaluchy. Pod ścianami walają się brudne szmaty i kawałki mebli. Taki widok mają mieszkańcy bloku przy ul. (...) za sprawą sąsiada, który znosi do mieszkania śmieci. (...) Mieszkanie oświetla sobie pochodniami własnej roboty. Opala też nimi sufit z karaluchów. Z pochodniami wychodzi czasem na klatkę schodową i goni robactwo, które wyszło z jego mieszkania. (...) Najczęściej są to zaburzenia o podłożu organicznym. Czasami wywołane długotrwałą padaczką, schizofrenią albo silną depresją [5].
 - 20-letni X, zabójca rocznego chłopczyka i własnej babci, być może nie odpowie przed sądem za swe zbrodnie. (...) 22-letnia Patrycja, jak co dzień, wyszła na spacer do lasu w (...). W wózku wiozła 13-miesięcznego synka Pawełka. Na leśnej drodze zaatakował ją X. Chłopca udusił, matkę skatował tak, że w bardzo ciężkim stanie trafiła do szpitala. (...) Ktoś brutalnie uduślił babcię X, która samotnie mieszkała na przedmieściach (...). W rzeczach jej wnuka znaleziono kwit z lombardu, potwierdzający zastawienie biżuterii uduszonej kobiety. X podczas kolejnych przesłuchań przyznał się do zabójstwa babci. (...) W przypadku X jest bardzo prawdopodobne, że jest on schizofrenikiem [5].
 - Sprawczyni skutecznego podpalenia największego na Pomorzu Zachodnim szpitala (...) była chora na schizofrenię [5].
 - Opiniowaliśmy kiedyś chorego na schizofrenię, który zabił matkę, po czym wbił jej w gałki oczne dwie łyżeczki tak, że były one pogrążone w mózgu [5].
 - Gangsterów chroniły wystawiane przez lekarzkę „złote papiery”. Cierpieli na depresję i schizofrenię. A kiedy planowali kolejny skok, szli do szpitala, gdzie obficie korzystali z przepustek, i w tym czasie dokonywali napadów oraz wymuszeń haraczy [8].
 - Agent FBI Will Graham (Edward Norton), który kilka lat wcześniej wsadził Lectera za

- kratki, a teraz zwraca się do niego z prośbą o pomoc w schwytaniu seryjnego zabójcy – schizofrenika Francisa Dolarhyde’a [8].
- Osoba niepoczytalna, która dopuszcza się czynów o „wysokiej społecznej szkodliwości”, musi być nie tylko leczona, ale także izolowana od społeczeństwa. Gdy tak się nie dzieje, giną przypadkowi ludzie, płoną budynki. W centrum (...) obłąkany mężczyzna zabił nożem przechodnia, a trzy inne osoby ciężko ranił. W (...) schizofrenik zabił śpiące w wózku niemowlę. W (...) niepoczytalna kobieta zamordowała nauczycielkę akademicką, a kolejna podpaliła szpital kliniczny. Ewakuowano sześćset osób. Remont budynku kosztował 220 mln. zł [15].
 - Innym pacjentem dr (...) był X rzekomo cierpiący na schizofrenię. Przed dwoma tygodniami (...) prokuratura oskarżyła go o wymuszenia, porwania biznesmenów, handel narkotykami i udział w grupie przestępczej o charakterze zbrojnym [15].

Chory jako ofiara – cytaty

- 29-latek chory na schizofrenię przez trzy godziny czekał na przyjazd karetki. W końcu wyskoczył przez okno [5],
- osławiony (...) komornik, eksmitował z wojskowego mieszkania w (...) kobietę chorą na schizofrenię z trzecią grupą inwalidzką. Zaocznym wyrokiem sądu w (...) X nie przysługuje żaden lokal socjalny [5],
- ma 175 cm wzrostu i waży 52 kg. Od września siedzi w areszcie. Chudnie z dnia na dzień, bo jest chory na schizofrenię i brzydzi się więziennymi posiłkami. Skrajnie wyczerpany czeka aż sąd zlituje się nad nim i wreszcie postanowi skierować go do szpitala [5],
- 15 godzin trwały negocjacje policji, psychologa i psychiatry z 33-letnią kobietą, która chciała wyskoczyć z okna na trzecim piętrze budynku przy ul. (...). Desperatkę uratowali we wtorek rano antyterrorysty, którzy zjechali z dachu na linach i wpełnęli kobietę do budynku. Akcja rozpoczęła się po godz. 17 w poniedziałek. Na

- policję zadzwonił konkubent niedoszłej samobójczyni, który poinformował, że chora na schizofrenię paranoidalną kobieta chce wyskoczyć z okna na trzecim piętrze. Krzyczała, że jest prześladowana przez policję i UOP, ma w głowie wszczepione chipy i ktoś nią steruje [5],
- dzielnicowy z (...) co miesiąc asystuje przy zastrzyku chorego na schizofrenię 30-letniego X. Chory bał się, że lekarze chcą targnąć się na jego życie. Uwierzył dopiero policjantowi w mundurze [5],
- chorująca na schizofrenię starsza kobieta od dłuższego czasu nie wychodziła z mieszkania. Zaniepokojeni sąsiedzi wezwali policję. Znaleźliśmy zwłoki kobiety w znacznym stopniu rozkładu [5],
- kobieta wykazywała zaburzenia psychiczne, później wskazano na upojenie alkoholowe. Pacjentka nie miała przy sobie żadnych dokumentów. Lekarz nie wiedział również, że kobieta cierpi na schizofrenię [5],
- zmarła 51-letnia mieszkanka (...), która dzień wcześniej próbowała popełnić samobójstwo przez samospalenie. Jak ustaliła policja, kobieta od 6 lat leczyła się na schizofrenię [5],
- rok temu z altanki na działkach odwiozłam do schroniska inną kobietę, 30-letnią X. Była roztrzęsiona i brudna. Jest tu do dziś. Okazało się, że choruje na schizofrenię [5].

OMÓWIENIE

Analiza zebranego materiału wskazuje na to, że istnieje duża rozbieżność między deklarowanym a rzeczywistym stosunkiem do osób chorujących na schizofrenię. Choć w ubiegłym roku w prasie opiniotwórczej pojawiło się wiele artykułów rzetelnie przedstawiających problemy osób chorych, to bardzo często słowo „schizofrenia”, „schizofrenik” czy „schizofreniczny” padało też w bardzo negatywnym kontekście. Wielokrotnie opisywano chorych jako osoby zagrażające bezpieczeństwu publicznemu, popełniające

wyjatkowo odrażające przestępstwa i unikające odpowiedzialności karnej. Przedstawiano również przypadki groźnych przestępców symulujących schizofrenię.

Nawet jeśli prasa opisywała chorych, którzy nie zagrażają społeczeństwu, to ich obraz często był odhumanizowany i nie budził sympatii. Osoby chorujące na schizofrenię przedstawiane były jako ciężar dla społeczeństwa, ofiary przemocy, ogólnie – osoby godne pożałowania. W prasie opisywano chorych na schizofrenię, którzy zachowują się dziwnie, żyją w brudzie, niekiedy skaczą przez okno lub dokonują samospalenia. Nawet po śmierci nie zasługują na szacunek, ponieważ umierają w samotności, a potem ich zwłoki w domu ulegają rozkładowi.

W omawianych pracach „schizofrenia” była przyczyną wszelkich zagrożeń ze strony osób chorych. W analizowanym materiale żaden z autorów nie wyjaśnił okoliczności, w których doszło do zaostrzenia objawów schizofrenii, a w konsekwencji do popełnienia przez osobę chorą czynów gwałtownych. Wielokrotnie informowano czytelników, że sprawca uniknie kary ponieważ jest chory na schizofrenię, jednak sporadycznie wyjaśniano, jakimi przesłankami kieruje się wymiar sprawiedliwości odstępując od wymierzenia kary.

Można z pełną odpowiedzialnością stwierdzić, że opisywane przez prasę historie wzmacniają w społeczeństwie przekonania, że osoby chorujące na schizofrenię nie zasługują na zaufanie. Związek między chorobą psychiczną a szczególnie okrutnymi morderstwami jest tematem często powtarzanym w środkach masowego przekazu. Ogólne przesłanie, jakie wynika z takich publikacji jest takie, że osobom chorym na schizofrenię nie należy wierzyć, ponieważ stanowią one znaczne zagrożenie dla społeczeństwa.

Czynnikiem sprzyjającym dyskryminacji osób chorych jest używanie słów „schizofrenia”, „schizofrenik” czy „schizofreniczny” w języku polityków. Utożsamianie schizofrenii z nielogicznością jest bardzo częstym elementem wypowiedzi polityków i z całą pewnością umacnia negatywny stereotyp chorych

na schizofrenię. Określenia takie pełnią rolę obelgi, a ich używanie ma na celu zdyskredytowanie oponenta i poddanie w wątpliwość jego dyspozycji intelektualnych. Można domniemywać, że negatywny stosunek polityków do chorujących na schizofrenię wpływa na decyzje o pomocy świadczonej przez państwo na rzecz osób chorych psychicznie. Dyskryminowanie chorych przez osoby powszechnie znane opinii publicznej i piastujące wysokie stanowiska, nawet jeśli jest nieprzemyślane, może mieć znaczący, negatywny wpływ na stosunek społeczeństwa do osób cierpiących na schizofrenię. Nie należy również ignorować faktu, że politycy są postrzegani przez wielu odbiorców jako osoby znaczące i stanowią wzór do naśladowania.

Przeprowadzone w 2001 r. badania naukowe dotyczące stosunku Polaków do schizofrenii i chorych na schizofrenię [14] wykazały m.in., że osoby o najwyższym statusie społecznym (z wyższym wykształceniem, przedstawiciele kadry kierowniczej, inteligencji) mają większą niż inne grupy wiedzę o schizofrenii. Zgromadzony materiał nie potwierdza takiej prawidłowości. Ponad połowa analizowanych artykułów ukazuje schizofrenię jako zjawisko patologiczne społecznie, a samych chorych jako zagrażających bezpieczeństwu publicznemu. Pozwala to na postawienie tezy, że obraz schizofrenii postrzegany i propagowany przez dziennikarzy ma cechy negatywnego stereotypu.

Fałszywe przekonania na temat osób chorych psychicznie, zwłaszcza chorujących na schizofrenię, są stale wzmacniane przez publikacje prasowe i sprzyjają narastaniu postaw dyskryminacyjnych wobec chorych. Jest to zjawisko o tyle istotne, że dla jednej trzeciej Polaków media są źródłem wyobrażeń na temat osób chorych na schizofrenię [14]. Działania na rzecz osób chorujących na schizofrenię muszą obejmować poczynania mające na celu eliminowanie piętna negatywnego stereotypu dotyczącego schizofrenii. Walka z dyskryminacją chorych na schizofrenię powinna obejmować także działania edukacyjne skierowane do środowisk opiniotwórczych.

WNIOSKI

1. Istnieje duża rozbieżność między deklarowanym stosunkiem do osób chorych na schizofrenię a przedstawianiem ich w prasie.
2. Osoby chorujące na schizofrenię często są opisywane jako zagrażające społeczeństwu.
3. Utożsamianie schizofrenii z nielogicznością jest bardzo częstym elementem wypowiedzi polityków i umacnia negatywny stereotyp chorych na schizofrenię.
4. Działania na rzecz osób chorujących na schizofrenię muszą obejmować działania mające na celu walkę z negatywnymi stereotypami dotyczącymi osób chorych.

PODZIĘKOWANIE

Dostęp do archiwów internetowych został ułatwiony dzięki uprzejmości i wsparciu firmy Eli Lilly, światowego sponsora programu „Schizofrenia – Otwórzcie drzwi”, za co autorka dziękuje.

PIŚMIENNICTWO

1. Barnes C. Wizerunki niepełnosprawności i media. Warszawa: Wyd Ryburn. Ogólnopolski Sejmik Osób Niepełnosprawnych; 1997.
2. Bilikiewicz A, Pużyński S, Rybakowski J, Wciórka J. Psychiatria. Wrocław: Wyd Med Urban & Partner; 2002.
3. Dickerson FB, Sommerville J, Origoni AE, Ringel NB, Parente F. Experiences of stigma among outpatients with schizophrenia. *Schizophr Bull* 2002; 28 (1): 143–55.
4. Gaebel W, Baumann A, Witte AM, Zaeske H. Public attitudes towards people with mental

- illness in six German cities: results of a public survey under special consideration of schizophrenia. *Eur Arch Psychiatry Clin Neurosci* 2003; 252 (6): 278–87.
5. Gazeta Wyborcza. Archiwum internetowe. <http://szukaj.gazeta.pl/szukaj>
6. Hoffman-Richter U, Alder B, Hinselmann V, Finzen A. Schizophrenia in the „New Zurich Newspaper”. A media analysis. *Psychiatr Prax* 1998; 25 (1): 14–8.
7. Hoffman-Richter U, Forrer F, Finzen A. Schizophrenia in the German national paper *Frankfurter Allgemeine Zeitung* – a didactic play. *Psychiatr Prax* 2003; 30 (1): 4–7.
8. Newsweek. Archiwum internetowe. <http://newsweek.redakcja.pl/archiwum/wydania.asp>
9. Polityka. Archiwum internetowe. <http://polityka.onet.pl/archiwum.asp>
10. Rzeczpospolita. Archiwum internetowe. <http://arch.rzeczpospolita.pl/szukaj/archiwum.pl>
11. Schulze B, Angermeyer MC. Subjective experiences of stigma. A focus group study of schizophrenic patients, their relatives and mental health professionals. *Soc Sci Med*. 2002; 56 (2): 299–312.
12. Sutherland S. Rozum na manowcach. Warszawa: Książka i Wiedza; 1996.
13. Szymczak M, red. Słownik języka polskiego. Warszawa: PWN; 1981.
14. Wciórka B, Wciórka J. Polacy o schizofrenii i chorych na schizofrenię. Warszawa: CBOS; 2002.
15. Wprost. Archiwum internetowe. <http://archiwum.wprost.pl/>
16. Zimbardo P, Ruch FL. Psychologia i życie. PWN; 1996.

Szczegółowe informacje dotyczące artykułów pochodzących z archiwów internetowych dostępne u autorki.

Adres: Dr Katarzyna Borysewicz, Poradnia Zdrowia Psychicznego Samodzielnego Publicznego Zespołu Zakładów Opieki Zdrowotnej, ul. Niechorska 27, 72-300 Gryfice, e-mail: Katarzyna.9395921@pharmanet.com.pl